

SISTEMI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

ZAŠTITA OD NEJONIZUJUĆEG ZRAČENJA

Prof dr Vera Marković

RAZVOJ STANDARDA U OBLASTI ZAŠTITE OD NEJONIZUJUĆIH ZRAČENJA

Istraživanja o nejonizujućem zračenju započela su **pedesetih godina** prošlog veka, odmah nakon Drugog svetskog rata.

■ Prvi standard u oblasti zaštite od RF zračenja: **1953.** godine

■ Definisana je granična vrednost gustine snage: **10 mW/cm²**, kao rezultat eksperimenta na termičkom modelu kod koga je ograničen porast unutrašnje temperature čoveka do najviše **1°C**

1974. godine, **Međunarodna asocijacija za zaštitu od zračenja – IRPA** formirala je jednu radnu grupu za nejonizujuće zračenje, koja je razmotrila probleme koji se javljaju u oblasti zaštite od različitih vrsta nejonizujućih zračenja.

1977. godine ta radna grupa postala je **Međunarodni komitet za nejonizujuće zračenje - INIRC**. Pod pokroviteljstvom Ujedinjenih Nacija (UN), a u saradnji sa **Sektorom za zaštitu životne sredine Svetske zdravstvene organizacije (WHO)**, IRPA / INIRC je razvio niz dokumenata vezanih za zaštitu od nejonizujućih zračenja.

■ **1991.** IEEE komitet za koordinaciju standarda, objavio je novi standard, zasnovan na rezultatima dotadašnjih naučnih istraživanja. On je ubrzo usvojen za američki nacionalni standard.

Prema ovom standardu:

● za granicu iznad koje je ustanovljeno da dolazi do štetnih bioloških efekata ustanovljena je vrednost **SAR**-a od **4 W/kg**,

● primenjen je faktor 50 kao bezbednosna margina. Konačno: maksimalna dozvoljena vrednost SAR-a od **0.08 W/kg** u **1g** tkiva usrednjeno za celo telo, za period **15-30 minuta**,

● za profesionalnu izloženost dozvoljava se **5** puta veća vrednost SAR-a, tj. **0.4 W/kg**, u odnosu na izloženost opšte populacije.

1992. godine oformljena je nova, nezavisna organizacija - **Međunarodna komisija za zaštitu od nejonizujućeg zračenja (ICNIRP)** – koja je nasledila IRPA / INIRC.

Zadatak ove Komisije bio je da istraži rizike po zdravlje koji mogu biti povezani sa nejonizujućem zračenjem i da razvije međunarodne preporuke o granicama izloženosti ovom zračenju.

1998. ICNIRP je publikovao svoje preporuke (smernice) pod nazivom:

ICNIRP PREPORUKE za granice izloženosti vremenski promenljivim električnim, magnetnim i elektromagnetnim poljima (do 300 GHz).

Ove preporuke bile su podržane od strane Svetske zdravstvene organizacije (WHO) i drugih relevantnih međunarodnih organizacija i udruženja.

One su usvojene kao nacionalni standardi u velikom broju zemalja širom sveta!

ICNIRP je svoje preporuke doneo na bazi postojeće naučno-stručne literature.

Stav WHO je da **prilikom izlaganja EM poljima ispod granica preporučenih od strane ICNIRP-a nema nikakvih poznatih posledica po zdravlje ljudi.**

***Tabela 1* - VELIČINE I JEDINICE KOJI SE KORISTE U ICNIRP PREPORUKAMA**

Veličina	Simbol	Jedinica
Struja	I	Amper (A)
Gustina struje	J	Amper po metru kvadratnom (A m⁻²)
Jačina električnog polja	E	Volt po metru (V m⁻¹)
Jačina magnetnog polja	H	Amper po metru (A m⁻¹)
Gustina magnetnog fluksa (magnetna indukcija)	B	Tesla
Gustina snage	S	Vat (Watt) po metru kvadratnom (W m⁻²)
Specifična apsorbcija energije	SA	Džul (Joule) po kilogramu (J kg⁻¹)
Specifična stopa apsorbcije	SAR	Vat (Watt) po kilogramu (W kg⁻¹)

Električno polje **E** i magnetno polje **H** su VEKTORI !

U slobodnom prostoru važi relacija između intenziteta ova dva vektora:

$$E/H = 377 \text{ ohm}$$

(377 ohm je karakteristična impedansa slobodnog prostora)

Gustina snage **S** može se izračunati kao

$$S = EH = E^2/377 = 377H^2$$

Magnetno polje može se izraziti na dva moguća načina: preko veličina **B** i **H**. Te dve veličine su međusobno povezane preko relacije:

$$B = \mu H$$

gde je μ magnetna permeabilnost.

Interno električno polje **E** i gustina struje **J** povezani su preko relacije:

$$\mathbf{J} = \sigma \mathbf{E}$$

gde je σ električna provodljivost sredine.

Dozimetrijske veličine koje se koriste u ICNIRP preporukama su sledeće:

J (gustina struje) – u frekvencijskom opsegu do 10 MHz

I (jačina struje) – u frekvencijskom opsegu do 110 MHz

SAR (specifična stopa apsorpcije) – u opsegu 100 kHz do 10 GHz

S (gustina snage) – u opsegu 10 – 300 GHz.

ICNIRP standard obuhvata:

- I. Osnovna ograničenja, koja moraju uvek biti poštovana.***

- II. Referentne nivoe, koji smeju biti prekoračeni ukoliko nisu prekoračena osnovna ograničenja.***

Osnovna ograničenja su ograničenja za izloženost EM poljima na osnovu utvrđenih štetnih zdravstvenih efekata.

Osnovna ograničenja su data u zavisnosti od frekvencije EM talasa i mogu se odnositi na gustinu struje, specifinu apsorbciju (SAR) ili gustinu snage.

Prema ICNIRP smernicama, u cilju zaštite od štetnih efekata po zdravlje ljudi, osnovna ograničenja ni u kom slučaju ne smeju biti prekoračena.

Referentni nivoi izloženosti su dati radi poredjenja sa merenim vrednostima fizičkih veličina.

Ukoliko su izmerene vrednosti fizičkih veličina u granicama referentnih nivoa, onda su sigurno ispoštovana i osnovna ograničenja.

Medjutim, ukoliko su izmerene vrednosti veće od referentnih nivoa, to ne znači obavezno da su premašena osnovna ograničenja. U tom slučaju je neophodna detaljnija analiza kako bi se procenilo da li su i dalje ispoštovana osnovna ograničenja.

I Osnovna ograničenja

- Između **1 Hz i 10 MHz**, osnovna ograničenja su definisana u odnosu na gustinu struje, kako bi se sprečili štetni efekti na funkcije nervnog sistema.
- U opsegu od **100 kHz - 10 MHz**, ograničenja se odnose i na gustinu struje i na SAR.
- Između **100 kHz i 10 GHz**, osnovna ograničenja se odnose na SAR kako bi se izbeglo prekomerno zagrevanje tkiva
- Između **10 i 300 GHz**, osnovna ograničenja se odnose na gustinu snage da bi se sprečilo prekomerno grejanje u tkivima uz površinu tela.

U frekvencijskom opsegu od nekoliko Hz do 1 kHz, ako se predje nivo indukovane gustine struje od **100 mA/m²**, onda će biti prekoračen prag iznad koga dolazi do akutnih promena vezanih za centralni nervni sistem i do nekih drugih štetnih efekata.

Odlučeno je da, za frekvencije u opsegu od 4 Hz do 1 kHz, profesionalnu izloženost treba ograničiti na polja koja indukuju struju gustine manje od **10 mA/m²**, tj. primenjen je sigurnosni faktor od 10.

Za opštu populaciju primenjen je dodatni sigurnosni faktor od 5, tako da je ukupan sigurnosni faktor $10 \times 5 = 50$. Ovo dovodi do osnovnog ograničenja od **2 mA/m²**.

U frekvencijskom opsegu od 10 MHz do nekoliko GHz osnovna ograničenja su ustanovljena na bazi porasta telesne temperature od 1 °C, jer je procenjeno da to dovodi do štetnih efekata po zdravlje.

Taj porast temperature će se javiti pri stopi apsorpcije (SAR) celog tela od oko **4 W/kg** u trajanju od oko 30 min.

Stoga je izabran prosečni SAR od **0.4 W/kg** kao granica koja pruža adekvatnu zaštitu za profesionalnu izloženost.

Dodatni sigurnosni faktor od 5 je uveden za izlaganje opšte populacije, tako da je za granicu uzet prosečni SAR celog tela od **0.08 W/kg**.

Tabela 2 - ICNIRP osnovna ograničenja u frekvencijskom opsegu do 100 kHz – odnose se na prosečnu **gustinu struje za glavu i telo** u mA/m² (*f* je frekvencija u Hz)

Frekvencijski opseg	Opšta populacija	Profesionalno osoblje
do 1 Hz	8	40
1 – 4 Hz	8/<i>f</i>	40/<i>f</i>
4 Hz – 1 kHz	2	10
1 – 100 kHz	<i>f</i>/500	<i>f</i>/100

Tabela 3 - ICNIRP osnovna ograničenja za izloženost EM poljima u frekvencijskom opsegu 100 kHz do 10 MHz – odnose se na prosečnu gustinu struje za glavu i telo u mA/m² i na SAR u W/kg, f je u Hz

	Opšta populacija	Profesionalno osoblje
prosečna gustina struje za glavu i telo u mA/m ²	$f/500$	$f/100$
SAR usrednjen za celo telo	0.08 W/kg	0.4 W/kg
SAR usrednjen za tkivo glave ili trupa mase 10 g	2 W/kg	10 W/kg
SAR usrednjen za tkivo ekstremiteta mase 10 g	4 W/kg	20 W/kg

Tabela 4 - ICNIRP osnovna ograničenja za izloženost EM poljima u frekvencijskom opsegu 10 MHz do 10 GHz – odnose se samo na SAR

	Opšta populacija	Profesionalno osoblje
SAR usrednjen za celo telo	0.08 W/kg	0.4 W/kg
SAR usrednjen za tkivo glave ili trupa mase 10 g	2 W/kg	10 W/kg
SAR usrednjen za tkivo ekstremiteta mase 10 g	4 W/kg	20 W/kg

*Tabela 5 - ICNIRP osnovna ograničenja za izloženost EM poljima u frekvencijskom opsegu 10 – 300 GHz – odnose se samo na **gustinu snage***

	Opšta populacija	Profesionalno osoblje
Gustina snage	10 W/m²	50 W/m²